

УДК 316.654

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ПОНЯТТЯ “СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ”

І. В. Довгаль

*Криворізький інститут МАУП,
вул. Урицького, 26а, м. Кривий Ріг, Україна, 50007,
klok5000@ukr.net*

У статті розглянуто теоретичний аспект поняття соціальний діалог, здійснено спробу розгляду соціального діалогу як соціальної технології. Розглянуто можливості застосування соціального діалогу як соціальної технології у межах соціологічного дискурсу.

Ключові слова: соціальний діалог, соціальна технологія, соціологічні теорії, сучасне українське суспільство, соціологічний дискурс, соціальні практики.

Проблематика дослідження соціального діалогу набуває все нових рис. Це пов'язано з процесом євроінтеграції України, бо для країн Європейського Союзу соціальний діалог є невід'ємним процесом, який відбувається в рамках громадянського суспільства та соціальної держави. Тому країна, в якій присутній ефективний соціальний діалог, є країною зі зрілою демократією.

Поняття соціальний діалог розглянуте в роботах М. Черниш, Н. Крещенко, Є. Когана, В. Єлагіна, С. Багрич, але роботи цих учених відносяться до економіки, юриспруденції та філософії. Незважаючи на дослідження проблеми розвитку в рамках економіки, права і філософії в соціологічному дискурсі, проблематика, пов'язана з соціальним діалогом, є майже недослідженою. Тому нагальною проблемою є розгляд соціального поля в розрізі соціального діалогу.

Метою статті є з'ясування змісту технологічного аспекту поняття соціальний діалог. Виступаючи особливим видом комунікації, діалог в умовах збільшення обсягу, ускладнення структури, поглиблення змісту й розширення розмаїтості форм зв'язків і типів відносин стає важливим, а часто вирішальним засобом, що забезпечує взаєморозуміння на різних рівнях спілкування різних суб'єктів. Він виступає як найбільш дієвий засіб побудови складних систем відносин на різному рівні й у різних просторах громадського життя. Будучи певною формою спілкування й виконуючи всі його функції, він має свою специфіку, що забезпечує йому особливу роль в організації життєдіяльності людей. Він – необхідна умова розгортання й розвитку міжособистісних, міжгрупових, міждержавних відносин: культурних, економічних, політичних і т. д. Природно формується й збільшується потреба оптимального розкриття й розуміння можливостей діалогу, сфер, границь, “способів” його використання. Соціальний діалог не має широкого висвітлення в соціології, що актуалізує проблему його парадигмального аналізу. З точки зору різних парадигм тлумачення соціального діалогу має різний характер.

Соціальний діалог – це феномен споживацької доби, де він перетворюється у соціальний монолог і здійснюється через засоби масової інформації.

На думку Є. Когана: “Соціальний діалог як функціональна характеристика суспільства орієнтована на відтворення й динаміку соціокультурних норм і зразків взаємодії. З іншого боку, як інтенціональна й цілеспрямована діяльність, здійснювана людьми в контексті реальних життєвих ситуацій, діалог підтримує суспільна єдність”. Цей процес є надто суб’єктивною соціальною практикою, але він впливає на рівень соціальної справедливості в суспільстві.

Сучасне українське суспільство потребує переходу соціальної справедливості на новий рівень. Без виходу соціальної справедливості на новий рівень вона не буде мати надії на можливість стійкого розвитку у майбутньому. На думку Міжнародної організації праці: “Це повинна бути ера, коли потреби людей, турбота про нашу планету Земля й принципи справедливості є міцною основою прийнятих політичних та соціальних рішень. Це ера, коли плодами глобалізації можуть справедливо користуватися всі” [5]. Такі політичні заходи переоцінювали здатність ринків до саморегулювання, недооцінювали роль держави й державної політики й принципи нормативного правового регулювання й девальвували механізми соціальної співпраці. Тому сьогодні дуже важливо саме стимулювати соціальний діалог, який повинен стати запорукою розвитку нових форм суспільного прогресу.

Роль та важливість соціального діалогу для сучасного українського суспільства описує відома фраза Г. Гегеля: “Він не тільки вийшов за межі всього цього й перейшов в іншу крайність – до своєї рефлексії в саме себе, позбавленої субстанціальності, але й вийшов за межі цієї ж рефлексії. Для нього не просто загублене його істотне життя; він, крім того, усвідомить цю втрату й тлінність, що становить його зміст” [1, с. 10–11]. У такому ж становищі знаходяться й учасники соціального діалогу, які навряд чи зможуть ввічати рефлексивність змісту того шляху, який їм треба буде проторувати. Легкодумство, що поширюється в існуючому світі, невизначене передчуття чогось невідомого – все це провісники того, що наближається щось інше. І ця нова соціальна практика повинна чітко виконувати свої функції, що надасть їй можливість ефективного функціонування в рамках існуючої соціальної реальності.

Спрямованість соціальних практик повинна мати скалярну форму. Наприклад, А. Дмитрієв вважає, що для нових соціальних практик є важливим фактором орієнтація на дійсність – замість нормативної значимості, конкретний історизм – замість надтимчасових цінностей, подолання філософії свідомості й “політичний екзистенціалізм” – ось загальні риси, що дозволяють говорити про подібність теоретичних установок у правих і лівих соціальних ідеях [2, с. 368]. Подібна методологія надає можливість раціонально досліджувати особливості соціального діалогу. Зауважимо, що вона є наслідком загальної розумової установки епохи, яка повинна торкнутися всіх учасників соціального діалогу. Крім того, утворення – це постійний міжкультурний діалог, підсумком якого стає розуміння, що ґрунтується не тільки на сприйнятті “своїх” культурних норм, зразків поведінки, змістів і систем знання, але й “чужих” [4, с. 81]. До того ж, це ще й постійний калейдоскоп соціальних ритуалів та стереотипів. Соціальний діалог має кілька форм прояву. З огляду на особливості соціальної реальності та домінуючі

процеси соціальної динаміки соціальний діалог може проявлятися як безпосередньо, так і латентно. Соціальність діалогу проявляється в тому, що це процес взаємодії між громадянським суспільством і державою. Перше делегує свої владні повноваження другому, відчужуючись від постійного відправлення владних функцій. Можна сказати, що міра цивілізованості суспільної системи багато в чому визначається тим, наскільки соціальний діалог між цивільним суспільством і державою є відкритим і рівноправним.

Важливим аспектом розвитку соціального діалогу є прогнозування результату. На думку вже згаданого Є. Когана: “Результатом соціального діалогу є консенсус-рішення, що враховує досвід кожної із соціальних груп, що не порушує інтереси ні однієї зі сторін. Лише тоді виявляється можливим реальне співробітництво рівноправних партнерів [3]”. А сама необхідність соціального діалогу витікає з неминучості протиріч у суспільних відносинах. Високий рівень відчуження та гостроти соціальних антагонізмів є однією з основних умов потреби в ефективному соціальному діалозі. Тобто в рамках соціального діалогу формується особлива форма соціальної реальності, яка призводить до встановлення між ними специфічних відносин, які передбачають соціальну рівність, що має тимчасовий характер. До того ж, цей процес відбувається ще й за умов єдності рольового набору учасників соціального договору на всіх його стадіях. Однак це далеко не всі умови, які необхідні, щоб діалог виступав інструментом дозволу соціальних суперечностей. З огляду на вищеперелічене можна зробити висновок, що соціальний діалог містить ознаки соціальної технології.

Поняття “технологія” має технічне коріння. Під цим поняттям прийнято розуміти взаємодію засобів праці і сировини, матеріалів. Ідеться головню про сферу виробництва. Технічне значення технології полягає в тому, що вона є органічним алгоритмом побудови, організації виробничого процесу, який дає виробничий результат у обсязі, що задовольняє замовника. З легкої руки К. Поппера цей термін почав застосовуватися в рамках соціології. Питання побудови технологічних відносин і їх функцій отримали висвітлення у багатьох соціологічних працях, особливо в рамках концепції сталого розвитку. Соціальна технологія – сукупність методів і прийомів, що дають змогу вирішувати ті чи інші соціальні проблеми і сприяють гармонізації соціальних відносин.

Більш широко соціальну технологію можна трактувати як алгоритм соціальної взаємодії, у ході якої кожний суб’єкт, що бере участь у взаємодії, реалізує власну поведінкову стратегію стосовно зміни чи формування окремих аспектів соціального поля. З огляду на принципи здійснення соціального діалогу її можна описати як структуру комунікативних впливів, які змінюють соціальні ситуації або соціальні системи. В її основі – прагнення до реалізації інтересів і потреб (особистих, групових, корпоративних, колективних, суспільних) шляхом розроблення ефективних способів, прийомів впливу на соціальні об’єкти, процеси. Можна по праву говорити про вирізнення єдиної спільної засади процесу технологізації в будь-яких формах його прояву – це система відтворення. Значення технології полягає, насамперед, у тому, що вона надає людській діяльності раціональнішого характеру, включаючи в неї тільки ті процеси й операції, які справді потрібні для досягнення поставленої мети. Технологізація відповідає суб’єктивному прагненню людини визначити той природний алгоритм, який полегшить її діяльність і підвищить її ефективність. Водночас необхідно прагнути досягнення максимальної послідовності і простоти, не допускати дублювання процедур і операцій.

Соціальний діалог як соціальна технологія являє собою низку прийомів, що забезпечують досягнення сприятливих умов життя людей, їхньої організованості, ефективної взаємодії, задоволення суспільного інтересу, який тією або іншою мірою відповідає вимогам соціального часу.

На нашу думку, соціальний діалог є ефективною технологією соціальної взаємодії. Учасниками процесу соціального діалогу є роботодавці, профспілки, експерти з соціальних комунікацій, представники третього сектору та позадержавних соціальних інституцій.

Під роботодавцями ми розуміємо підприємців усіх видів, які для здійснення своїх економічних інтересів винаймають працівників. Роботодавці є динамічною основою соціального діалогу, оскільки вони є тією силою, яка на свій страх і ризик здійснює підприємницьку діяльність заради вирішення своїх економічних інтересів. Проте, винаймаючи робочу силу, вони беруть на себе і соціальну відповідальність.

Діяльність роботодавців напрямлена на створення матеріальних благ та їх просування до кінцевого споживача. Аби здійснити цей алгоритм, роботодавець виконує інвестиційну функцію. Тобто інвестує власні матеріальні ресурси, а результатом цієї інвестиційної діяльності є гроші. Вміння примножувати інвестовані ресурси називається бізнесом. Одна з основних характеристик бізнесу – це напрямленість на фінансовий прибуток. Підприємницький ризик може приносити як негативний фінансовий результат, так і позитивний. Дуже часто підприємці викликають негативні почуття у інших верств населення через великі статки, але ці статки здебільшого є уявними. Не слід забувати, що статки підприємців складаються з обігових коштів, якими вони лише керують, а вивести обігові кошти з бізнесу заради розваг або купівлі модних аксесуарів – означає ризикнути стабільністю свого бізнесу, і вмілі підприємці дуже рідко йдуть на такі ризики. Тим більше, що спонукальним мотивом бізнесу є комерційний успіх і задоволення інтересів ділових людей. Бажання примножити свою ресурсну базу мотивує підприємців до збільшення ділової активності, в той час як для найманого працівника його заробітки є реальними, які він витрачає на забезпечення своєї життєдіяльності та життєдіяльності своєї родини. Тобто при різній кількості номінального прибутку підприємець та кваліфікований працівник можуть витратити на свою життєдіяльність та життєдіяльність своєї родини співставні кошти, при цьому наймані працівники буде поділяти лише частину ризиків свого роботодавця. Останнім часом зростає тенденція до того, що серед підприємців поширився міф про ледарство і дармоїдство працівників, які мало працюють, але хочуть суттєвого покращення умов праці. І деякі підприємці прямим текстом говорять своїм працівникам, що їх годують і вони повинні їм виказувати неформальні види вдячності, які можуть принижувати людську гідність. На нашу думку, обидва ці міфи суттєво заважають налагодженню ефективного соціального діалогу в сучасному українському суспільстві.

Ми звикли, що під найманими працівниками в нашій країні розуміється робітничий клас найманих робітників, що не володіють засобами виробництва й живучим продажем своєї робочої сили. В індустріальному суспільстві він становить більшість населення. Але умови постіндустріального суспільства суттєво розширюють поняття про найману працю. Сьогодні треба до них віднести службовців і навіть приватних підприємців,

які займаються малим бізнесом, бо їхні ресурси не дають можливості володіти засобами виробництва і сума їх обігових коштів дорівнює середній заробітній платні в промисловості. Інтереси найманих працівників захищають профспілки, але в умовах української державності кількість профспілкових організацій та комітетів суттєво знизилася, а діючі профспілкові організації залежать від коштів роботодавців. Тому сучасні профспілки неефективно представляють інтереси і їхня участь в соціальному діалозі вимагає додаткового осмислення.

До експертів у процесі ведення соціального діалогу треба віднести соціологів та інших науковців, що можуть виконувати інфраструктурну функцію соціального діалогу і займатися розробленням соціальних технологій, пов'язаних із соціальним діалогом.

Представники громадськості в особі громадських організацій можуть у процесі соціального діалогу стежити за принципами соціальної справедливості, а представники недержавного статусу, до яких ми відносимо іноземні та релігійні організації, повинні стежити за чесністю та моральністю цього процесу.

Отже, соціальний діалог – це складний процес, участь у якому повинні брати: роботодавці, представники найманих працівників, експерти (соціологи та інші науковці), громадські організації, представники позадержавних установ (релігійні діячі та міжнародні спостерігачі). Сам же соціальний діалог може розглядатися як соціальна технологія, що сприяє встановленню соціальної справедливості та соціальній взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гегель Г. Феноменология духа / Г. Гегель. – М. : Наука, 2000. – 495 с.
2. Дмитриев А. Н. Марксизм без пролетариата: Георг Лукач и ранняя Франкфуртская школа (1920–1930-е гг.) / А. Н. Дмитриев. – СПб. : Изд-во Европ. ун-та в Санкт-Петербурге; М. : Летний сад, 2004. – 528 с.
3. Коган Е. В. Социальный диалог как мировая тенденция общественного развития. [Электронный источник] / Е. В. Коган. – Режим доступа к сайту : <http://www.hse.ru/data/2011/05/23/1213980781/006.pdf>.
4. Колесников А. С. Диалог культур и становление трансверсальной философии: Материалы межвузовской конференции / А. С. Колесников. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2010. – 334 с.
5. Новая эра социальной справедливости. Доклад председателя Международной организации труда [Электронный источник]. – Режим доступа к сайту : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_155846.pdf.

Стаття надійшла до редколегії 18.05.2012

Прийнята до друку 20.06.2012

TECHNOLOGICAL CONTEXT OF CONCEPT “SOCIAL DIALOG”

I. Dovgal

*Kryvyi Rih Institute
of the inter-regional academy of personnel management,
Uryckoho Str., 26a, Kryvyi Rih, Ukraine, 50007,
klok5000@ukr.net*

In the article the theoretical aspect of concept is considered social dialog. In-process a realizable attempt of consideration of social dialog is in quality social technology. In the article the considered possibilities of application of social dialog as social technology within the limits of sociological diskurs.

Key words: social dialog, social technology, sociological theories, modern Ukrainian society, sociological diskurs, social practices.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ ПОНЯТИЯ “СОЦИАЛЬНЫЙ ДИАЛОГ”

И. В. Довгаль

*Криворожский институт МАУП,
ул. Урицкого, 26а, г. Кривой Рог, Украина, 50007,
klok5000@ukr.net*

В статье рассмотрен теоретический аспект понятия социальный диалог. В работе осуществлена попытка рассмотрения социального диалога в качестве социальной технологии. В статье рассмотрены возможности применения социального диалога как социальной технологии в пределах социологического дискурса.

Ключевые слова: социальный диалог, социальная технология, социологические теории, современное украинское общество, социологический дискурс, социальные практики.